

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**О Н О В Л Е Н Н Я З М І С Т У , Ф О Р М Т А
М Е Т О Д І В Н А В Ч А Н Н Я І В И Х О В А Н Н Я
В З А К Л А Д А Х О С В І Т И**

Збірник наукових праць

Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 26

Заснований в 1996 році

Рівне – 2003

ББК 74.20

О - 59

УДК: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць.

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 26. — Рівне: РДГУ, 2003. — 170 с.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем теорії педагогіки, психології, дидактики, історії педагогіки, методики навчання, виховання, розвитку, трудової та графічної підготовки і профорієнтації дітей та учнівської молоді в закладах освіти.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, вихователів, учителів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Хом'як Іван Миколайович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет).

Заступник головного редактора:

***Янциур Микола Сергійович** – кандидат педагогічних наук, професор (відповідальний секретар) (Рівненський державний гуманітарний університет).*

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Бех Іван Дмитрович – доктор психологічних наук, професор, член-кореспондент АПН України (Інститут проблем виховання АПН України);

Воробйов Анатолій Миколайович – кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Дем'янчук Анатолій Степанович – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АНВШ України (Міжнародний університет „Рівненський економіко-гуманітарний інститут” ім. академіка Степана Дем'янчука);

Карпенчук Світлана Григорівна – кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Коваль Ганна Петрівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Левківський Михайло Васильович – доктор педагогічних наук, професор (Житомирський державний педагогічний університет ім. Івана Франка);

Лисенко Неля Василівна – доктор педагогічних наук, професор (Прикарпатський державний педагогічний університет ім. В. Стефаника);

Лісова Світлана Валеріївна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Малафійк Іван Васильович – кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Мітюров Борис Никифорович – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Павелків Роман Володимирович – кандидат психологічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Павлютенков Євген Михайлович – доктор педагогічних наук, професор (Запорізький обласний інститут удосконалення вчителів);

Пальчевський Степан Сергійович – кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Пасічник Ігор Демидович – доктор психологічних наук, професор (Національний університет “Острозька Академія”);

Поніманська Тамара Іллівна – кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Савчин Мирослав Васильович – доктор психологічних наук, професор (Дрогобицький державний педагогічний інститут ім. Івана Франка);

Терещук Григорій Васильович – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПН України (Тернопільський державний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка);

Тищук Віталій Іванович – кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Затверджено Вченою Радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол №9 від 25.04.2003 р.).

Збірник затверджений ВАК України як наукове фахове видання, в якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата наук з педагогіки (постанова Президії ВАК України №1-05/7 від 9.06.1999 р. та додаток до постанови ВАК України від 11.10. 2000 р. № 1 – 03/8).

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії. Рукописи рецензуються і не повертаються.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31. Рівненський державний гуманітарний університет

ISBN 966 — 7281 — 07 — 7.
університет, 2003

© Рівненський державний гуманітарний

ЛІТЕРАТУРА

1. Калмыкова З.И. Продуктивное мышление как основа обучаемости. – М.: Педагогика, 1981. – 200с.
 2. Онищук В.А. Урок в современной школе: Пособие для учителей. – М.: Просвещение, 1981. – 192с.
 3. Чередов И.М. Формы учебной работы в средней школе: Книга для учителя. – М.: Просвещение, 1988. – 160с.
- Одержано редакцією 11.02.2003

УДК: 373.3 В. Г.Шутяк, Ж. В. Шутяк

МІЖПРЕДМЕТНІ ЗВ'ЯЗКИ У НАВЧАННІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ (НА МАТЕРІАЛІ УРОКІВ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ Й МАТЕМАТИКИ)

Національною доктриною розвитку освіти визначено актуальні завдання, що полягають у забезпеченні доступності здобуття якісної освіти протягом життя для всіх громадян та подальшому утвердженні її національного характеру. Мають постійно оновлюватися зміст освіти та навчально-виховний процес відповідно до демократичних цінностей, ринкових засад економіки, сучасних науково-технічних досягнень.

Одним із засобів удосконалення навчально-виховного процесу, підготовки молоді до життя і праці у світі, розвитку творчих здібностей і навичок самостійного наукового пізнання, самоосвіти й самореалізації особистості є **міжпредметні зв'язки**, реалізація яких сприяє успішному формуванню у школярів сучасного світогляду, цілісної картини світу.

Помітним внеском у розвиток ідеї міжпредметних зв'язків, визначення їх суті, мети, завдань і функцій є праці І. Д. Зверева, П. Г. Кулагіна, Н. А. Лошкарьової, В. М. Максимової та інших, які з'явилися в 70-х роках. Саме ці роки характеризуються як новий етап у розвитку дидактичних досліджень з проблеми міжпредметних зв'язків.

Науковці цього періоду довели теоретичне значення проблеми міжпредметних зв'язків для розробки загальних і конкретних питань навчання, виявлення оптимальних умов організації діяльності школи, для розвитку особистості. Найбільш повно проблема міжпредметних зв'язків представлена в роботі І. Д. Зверева "Взаимосвязь учебных предметов" [2]. Трохи пізніше вийшла брошура Н. А. Лошкарьової "Межпредметные связи как средство совершенствования учебно-воспитательного процесса". У ній систематизується матеріал із зазначеної проблеми, з'ясовуються різні підходи до тлумачення основних понять, розкриваються деякі питання дидактичної теорії міжпредметних зв'язків [4]. Названі автори створили необхідні передумови для теоретичного осмислення проблеми в цілому, для розробки системи знань про міжпредметні зв'язки як педагогічної категорії.

У дослідженнях останніх 15-ти років проблема міжпредметних зв'язків опрацьовувалась недостатньо. Частіше науковці й практичні педагогічні працівники пишуть про інтеграцію навчального матеріалу з кількох предметів, об'єднаних навколо однієї теми.

Чи відрізняється ідея інтегрованого змісту навчання в уроці від реалізації в ньому міжпредметних зв'язків? На думку О.Я. Савченко [8,294], це різні дидактичні поняття. Міжпредметними зв'язками передбачається включення в урок запитань і завдань з матеріалу інших предметів, що мають **допоміжне значення** для вивчення його теми. Все це сприяє глибшому сприйманню та осмисленню якогось конкретного поняття даного уроку. Особливість інтегрованих уроків у тому, що тут **поєднуються блоки знань з різних предметів**, які підпорядковані одній темі. Тому дуже важливо чітко визначити головну мету інтегрованого уроку, сприяння його цілісності навчання, формуванню знань на якісно новому рівні. Метою інтегрованих уроків є **створення передумов для різнобічного розгляду учнями певного об'єкта, поняття, явища**; формування системного мислення; збудження уваги; позитивного емоційного ставлення до пізнання.

Отже, дослідження міжпредметних зв'язків залишаються важливою педагогічною проблемою. Тим більше, що в проекті Державного стандарту загальної середньої освіти в Україні вона займає чільне місце. У цьому документі звертається увага вчителів на необхідність взаємодії трудового навчання та інших предметів як одного з найважливіших компонентів формування у школярів цілісного уявлення про навколишній світ і взаємодії з ним людини за допомогою праці [1]. Аналізуючи різноманіття означень терміна **міжпредметні зв'язки**, Н.А. Лошкарьова розглядає їх у двох аспектах: міжпредметні зв'язки як дидактична форма відображення в навчально-виховному процесі зв'язків об'єктивної дійсності і як педагогічна вимога, принцип [4,67]. Ми в своїй роботі будемо дотримуватися саме цих поглядів на проблему міжпредметних зв'язків.

Міжпредметні зв'язки між математикою і трудовим навчанням мають свої особливості: застосування математики у виробничій практиці сприяє зближенню методів розв'язання шкільних завдань із тими, які використовуються в науці і практичній діяльності; застосування математичних знань на практиці поліпшує підготовку учнів до осмислення їх трудової діяльності, сприяє подоланню абстрактності математичних знань; взаємозв'язок знань і умінь з математики й трудового навчання благотворно впливає на розвиток просторових уявлень учнів, вимірювальних, обчислювальних і графічних навичок.

Однак аналіз психологічної та педагогічної літератури засвідчує, що питання використання міжпредметних зв'язків у навчанні математики й праці в початкових класах як засобу вдосконалення навчання і розвитку дітей залишається недостатньо дослідженим. Не визначені дидактичні умови ефективної організації

міжпредметних зв'язків під час вивчення математики і трудового навчання, мало розроблені питання оптимального застосування математичних знань у аналізі трудових завдань і навчанні учнів раціональних прийомів виконання. Лише в журнальних статтях Захарової Н. М., Іванової Л. С., Ізергіної Н. Е., Тадіян С. В. розкриті частково аспекти міжпредметних зв'язків у навчанні молодших школярів.

Враховуючи це, ми намагалися вирішити такі питання:

- розкрити суть міжпредметних зв'язків у початкових класах між математикою і трудовим навчанням;
- визначити зміст і показати взаємозв'язок знань, умінь і навичок з математики й трудового навчання;
- проаналізувати досвід роботи вчителів у початкових класах, визначити й експериментально перевірити умови ефективної реалізації міжпредметних зв'язків під час викладання математики й трудового навчання.

Усвідомлюючи важливість здійснення міжпредметних зв'язків, їх педагогічне значення, вчительські колективи й окремі вчителі проводять значну роботу з установлення зв'язків між предметами. Внаслідок такої діяльності відкриваються не лише нові факти міжпредметних зв'язків, а й оригінальні методики розв'язання проблеми. Але відсутність досконалої теорії міжпредметних зв'язків знижує наукову цінність роботи вчительських колективів і отримані ними результати, створює умови для розпорошення сил. Як засвідчують результати дослідження, вчителі не завжди чітко усвідомлюють собі суть міжпредметних зв'язків, звужують їх роль у здійсненні навчально-виховного процесу. Вони бачать зв'язки між предметами лише як спільність знань фактичного матеріалу, нехтуючи при цьому таким розумовими операціями, як аналіз, порівняння, виділення головного та інш., в результаті яких формуються пізнавальні уміння школярів, необхідні для засвоєння будь-якого матеріалу. Вчені рідко реалізують на практиці міжпредметні зв'язки й недостатньо ефективно. Лише на 10 відсотків відвіданих уроків математики виучуваний матеріал пов'язувався із трудовими завданнями, діти ознайомлювалися з виробництвом, професіями. Значно частіше на уроках трудового навчання використовувалися молодшими школярами знання й уміння, одержані на уроках математики.

Практична діяльність людини тісно пов'язана з широким використанням графічних зображень. Тож вироблення графічних навичок та вмінь школярів необхідне для вдосконалення підготовки їх до праці. Уже в початкових класах на уроках трудового навчання робота над виготовленням будь-яких виробів вимагає засвоєння елементів графічної грамоти, знань геометричного матеріалу, умінь читати й виконувати найпростіші креслення, щоб свідомо сприймати трудове завдання й осмислювати послідовність етапів роботи, активно працювати, не чекаючи вказівок учителя до кожної практичної дії. Учні мають розумітися на графічних зображеннях, правильно користуватися інструментами для розмічання матеріалів, виконувати найпростіші побудови.

Практично всі навколишні об'єкти мають форму геометричних фігур чи їх поєднання. Це стосується машин та їх частин, механізмів, деталей, виробів, що виготовляються молодшими школярами на уроках трудового навчання. Знання про геометричні фігури, аналіз їх форм і конструктивних елементів є основою формування умінь будувати й читати графічні зображення. Отже, систематичні вправи на розпізнавання геометричних фігур, які найдоцільніше проводити на уроках математики, будуть сприяти кращому розумінню конструкції виробу та його умовного зображення.

Під час проведення експериментальної роботи ми дотримувалися вимоги, що засвоєння дітьми елементів графічної грамоти має тісно пов'язуватись з вивченням геометричного матеріалу на уроках математики. Тоді учні осмислено виконуватимуть трудові завдання, а математичний матеріал буде поглиблюватися й закріплюватися. Добре, коли вивчення математичного матеріалу передуює виконанню трудових завдань на уроках праці. Учні матимуть більше часу для самостійної роботи і будуть допускати значно менше помилок. Через те особливу увагу ми приділяли виконанню геометричних побудов, правильному користуванню креслярсько-вимірвальними інструментами.

Загальновідомо, що переучувати завжди значно складніше, ніж відразу навчити правильно. Щоб діти свідомо засвоювали й запам'ятовували способи елементарних побудов, нами були складені інструкції, у яких розкривалися зміст і послідовність операцій, які виконуються з відповідним інструментом і визначають його особливості. Це допомогло учням правильно і повно уявити, яка дія виконується. Роботу з формування розмічальних навичок треба проводити поступово, розподіляючи її рівномірно майже на кожному уроці (і не тільки математики). Це створює умови для частішого застосування цих навичок у навчальній і практичній діяльності, забезпечує необхідну їх стійкість. Так, перш ніж починати креслити багатокутник на папері в клітинку, діти виконують підготовчі вправи. Це можуть бути окремі фігури, що складаються з відрізків(рис.1).

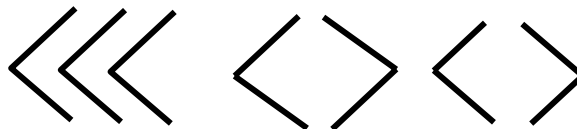

Рис. 1.

Підготовча робота з креслення багатокутників потребує уваги й часу. Тому цю роботу ми пов'язували з далішим удосконаленням геометричних уявлень, наприклад, накреслити чотирикутник і трикутник (рис. 2 а, б), потім – накреслити чотирикутник (рис. 2 в).

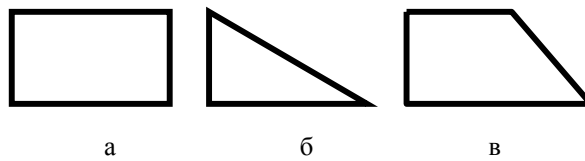

Рис. 2.

Учні помічають, що перші два багатокутники можуть утворюватися діленням третього багатокутника на частини. Проводиться систематична робота, протягом якої діти вчаться ділити фігуру на частини й складати з двох або більше фігур нову фігуру.

У другому класі ця робота ускладнюється і пов'язується з набором геометричних фігур, наприклад, чотирикутник поділити на дві частини так, щоб: а) обидві частини були трикутниками; б) обидві частини були чотирикутниками; в) одна частина – чотирикутником, а друга - трикутником; г) одна частина – п'ятикутником, а друга – трикутником (рис. 3).

Рис 3.

У третьому класі йде подальше розширення уявлень про геометричні фігури їх образи, властивості, відношення, вдосконалення навичок найпростіших побудов геометричних фігур. Певну роль при цьому відіграють вправи на розрізання (ділення) фігур на частини та складання з цих частин нових фігур. Велику роль у розширенні уявлень про геометричні фігури відіграють вправи, які допомагають знаходити геометричну фігуру за певними властивостями. До таких вправ належить розпізнавання різних видів трикутників (прямокутні, тупокутні, гострокутні); чотирикутників за наявністю ознак: а) усі кути прямі, б) усі сторони рівні, в) усі сторони рівні і кути прямі; розрізнення понять коло – круг, розпізнавання їх з множини інших фігур. Наприклад, серед зображених на рис. 4 фігур назвати всі трикутники, квадрати, прямокутники. Чи є серед них такі, в яких рівні сторони, кути?

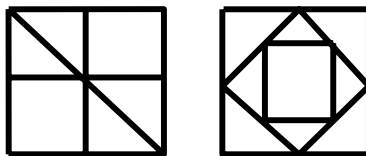

Рис. 4.

Чільне місце ми відводили прийомам зіставлення і протиставлення геометричних фігур. Особливу увагу приділяли протиставленню і зіставленню геометричних фігур (круг – багатокутник, коло – круг і т.д.); об'ємних і плоских фігур (квадрат – куб, круг – куля та інш.).

Велике значення для виконання робіт з технічного моделювання й конструювання має ознайомлення учнів з геометричними тілами. В IV класі на уроках математики діти знайомляться з кубом, паралелепіпедом, пірамідою, циліндром, конусом, кулею. У підручнику є кілька вправ на їх розпізнавання й порівняння з плоскими геометричними фігурами: На якому геометричному тілі є круг? квадрат? прямокутник? трикутник? Форму якого геометричного тіла має валіза? барабан? лійка? Крім цього, четвертокласники розв'язували задачі, які допомагають конкретніше розібратися в конструктивних елементах геометричних тіл і чіткіше уявити їх розгортки, креслення яких обов'язкове під час моделювання технічних об'єктів. Але ця проблема на уроках математики вирішується лише частково, бо матеріал такого змісту є епізодичним. Зате на уроках трудового навчання учні мають змогу ширше знайомитися з об'ємними геометричними фігурами: кубом і паралелепіпедом під час виготовлення моделі автомобіля; паралелепіпедом і призмою у виготовленні макета будиночка; циліндром і конусом – моделі ракети чи літака. Креслення на уроках трудового навчання розгорток об'ємних тіл є для учнів складною справою через недостатність підготовчих вправ на уроках математики. Щоб полегшити цю роботу, слід пам'ятати, що елементами розгорток даних об'ємних тіл є уже вивчені на уроках математики геометричні фігури.

У трудовій діяльності під час виготовлення виробів учні користуються набутими на уроках математики вміннями ділити геометричні фігури на частини, вимірювати довжину ламаної, обчислювати периметр і площу. Знайомство молодших школярів з геометричними формами розширюється під час аналізу різних зразків з допомогою графічного зображення. Для закріплення знань про прості геометричні фігури і їх застосування в конструкціях корисні вправи на знаходження різних видів фігур в загальній формі деталей виробу.

Математичні знання учнів служать хорошою базою для виконання такої складної для них трудової операції, як розмічання, і допомагають зрозуміти призначення відрізків прямих ліній і фігур. Спираючись на теоретичні знання й уміння, набуті на уроках математики, діти закріплюють і розвивають їх, використовуючи на

практиці у виготовленні виробів на уроках трудового навчання. Застосування на уроці праці математичних знань сприяє більш глибокому оволодінню іншими знаннями, зосередженню уваги на формуванні трудових умінь. Використовуючи математичні знання на уроках трудового навчання, учні бачать необхідність їх засвоєння, а це активізує роботу на уроках математики. Діти починають свідомо працювати. Уроки праці й математики тісно пов'язані між собою і взаємно доповнюють одні одних. Розширення міжпредметних зв'язків у навчанні молодших школярів сприяє міцному та глибокому засвоєнню програмного матеріалу, зв'язку теорії з практикою.

На уроках трудового навчання учні виконують різні види діяльності, аналізують зразки, планують роботу, виготовляють вироби, перевіряють їх у дії, використовують при цьому навчально-пізнавальні уміння. Основою багатьох процесів роботи здебільшого є математичні поняття. Наприклад, вимірювання і обчислення, пов'язані з виконанням креслень, розмічанням деталей чи розгортки. Для цього також потрібні знання мір довжини і площі, арифметичних дій та їх властивостей. Знання про обчислення периметра прямокутних фігур необхідні для виготовлення різних коробок.

Проводячи уроки в експериментальних класах, ми цілеспрямовано добирали такі трудові завдання, під час виконання яких учням потрібно було використовувати знання з математики про геометричні фігури, їх поділ на частини, відрізки, проведення розрахунково-вимірювальних робіт.

Якщо першокласники користувалися в основному шаблонами, то в II класі за допомогою лінійки діти будували прямокутники, ділили їх на квадрати, а останні - на трикутники, здійснювали вимірювання відрізків. У III й IV класах значну графічну роботу діти виконують під час моделювання різних технічних об'єктів з паперу та картону. Адже виготовленням літака, ракети, човна, катамарана чи інших машин передбачається насамперед креслення розгортки. А це в свою чергу вимагає математичних знань і умінь, творчого підходу до справи.

Виконання зазначених завдань позитивно впливає на розумовий розвиток дітей, формування умінь аналізувати, порівнювати, узагальнювати. Завдяки цьому точність вимірювань, проведених учнями, значно підвищилась, діти впевнено виконували різні вправи, пов'язані з відкладанням за допомогою лінійки розмірів, вказаних на кресленнях. Учні усвідомлювали необхідність вивчення математичного матеріалу, бачили його практичне використання.

Внаслідок проведення експериментального навчання під час виконання трудових завдань учні впевненіше та активніше демонстрували свої загальнонавчальні вміння, виконували мислительні операції. Вони колективно аналізували вироби, які мали виготовлятися, виділяли їх суттєві ознаки, визначали форму деталей, робили правильні висновки. Перш ніж приступити до виготовлення виробів, діти намагалися мислено уявити майбутню конструкцію, спланувати власну діяльність. Відомо, що вміння планувати належить до загальнотрудових умінь, які широко використовуються у вивченні всіх предметів, тому його формування в початкових класах має важливе значення.

В експериментальних класах діти вчилися переходити від одних практичних дій до інших, переносити сформовані вміння з обробки одних матеріалів на обробку інших. У процесі виготовлення виробів на всіх етапах від проектування до використання за призначенням учні застосовували знання й уміння, набуті як на уроках математики, так і на інших уроках. У них краще розвинуті просторова уява, конструктивні здібності, сформовані вміння знаходити в своїй роботі недоліки та виправляти їх.

Формування в учнів уміння використовувати знання з математики і трудового навчання у взаємозв'язку веде до зміни мотиваційної основи їх навчальної діяльності. Більшість учнів починає розуміти потребу в знаннях, що значно активізує їх роботу і веде до підвищення продуктивності навчально-пізнавальної діяльності. Міжпредметні зв'язки поглиблюють і урізноманітнюють зміст уроків, на яких діти переконуються у важливості засвоєння математичних знань та неможливості без них виконувати трудові завдання.

Аналіз проведених у експериментальних класах уроків, їх порівняння з уроками в контрольних класах дає можливість визначити основні вимоги до реалізації міжпредметних зв'язків, яких необхідно дотримуватися вчителям початкової школи для вдосконалення навчального процесу:

- міжпредметні зв'язки треба включити обов'язково в тематичні й поурочні плани; для цього необхідно вивчити відповідні програми, зіставити та знайти в них спільний матеріал, опрацювати додаткову методичну літературу;
- визначити єдині підходи до трактування понять, одиниць вимірювання, прийомів навчальної роботи;
- у підготовці до уроку треба планувати такі навчально-пізнавальні й трудові завдання, для вирішення яких необхідні знання з різних предметів;
- міжпредметні зв'язки на уроці не повинні мати штучного характеру, вони мають сприяти кращому розумінню суті понять і явищ, які вивчаються дітьми;
- застосування на уроці знань з інших предметів повинно забезпечувати високу активність учнів та розвивати їхній інтерес;
- створювати на уроках проблемні ситуації, розв'язання яких вимагає знань з різних предметів; спиратись на життєвий досвід учнів;
- вивчити можливості та опрацювати методику проведення інтегрованих уроків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державний стандарт загальної середньої освіти в Україні: Освітня галузь "Технології." – К.: Генезис, 1997. – 29с.
2. Зверев И.Д. Взаимосвязь учебных предметов. – М.: Просвещение, 1977. – 243с.
3. Кулагин П.Г. Межпредметные связи в процессе обучения. – М.: Просвещение 1981. – 96с.
4. Лошкарева Н.А. Межпредметные связи как средство совершенствования учебно-воспитательного процесса. – М.: МГПН, 1981. – 100с.
5. Максимова В.Н. Межпредметные связи в процессе обучения. – М.: Просвещение, 1988. – 191с.
6. Національна доктрина розвитку освіти в Україні. – К., 2002. – 24с.
7. Програми середньої загальноосвітньої школи: 1-4 кл. –К.: Бліц, 1997. – С. 78, 95, 154, 186.
8. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи. –К.: Абрис, 1997. – 416с.

Одержано редакцією 27.02.2003

УДК: 372.4 "465.06" В.С.Шпакова

ВРАХУВАННЯ ВІКОВИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ 6-РІЧНИХ ПЕРШОКЛАСНИКІВ В ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Організація навчальної діяльності шестирічних першокласників має певну специфіку, яка зумовлена врахуванням вікових особливостей дітей. Ця специфіка стосується методів роботи, форм організації навчальної діяльності, її характеру й тривалості. Тому і вчителям-початківцям, і досвідченим педагогам важко врахувати одразу всі аспекти, які потребують уваги. За результатами анкетування вчителів початкових класів можна зробити висновок, що забезпечення наступності між дошкільням і початковою школою переважно розуміється ними як підготовка дітей до школи або як співпраця з вихователями чи батьками. Врахування ж наступності у побудові навчально-виховного процесу першокласників є багатогранною проблемою, яка охоплює кілька напрямів. Перш за все вчитель має бути підготовленим до врахування вікових й психологічних особливостей шестирічних дітей.

Учні шестилітнього віку значно відрізняються від семирічних рівнем фізіологічного розвитку та психологічними й індивідуальними особливостями. Нагадаємо найважливіші відмінності. У шестирічному віці **відбувається інтенсивний розвиток дитячого організму**: продовжується подальше окостеніння скелету та нарощування маси м'язів, збільшується об'єм та удосконалюється будова органів дихання і кровообігу. Діти дуже активні, рухливі, непосидючі, потребують часті зміни положення тіла та зміни видів діяльності. Вчителі мають пам'ятати, що при несприятливих умовах у шестирічних дітей легко порушується нормальний розвиток скелета. Тому необхідно постійно контролювати поставу, фізичні навантаження та руховий режим першокласників.

Старший дошкільний вік дитини, до якого психологи відносять і шестилітніх дітей, **це період активної перебудови пізнавальних процесів** (уваги, сприймання, пам'яті, уяви та мислення).

До шести років **дитяче сприймання** набуває рис цілеспрямованої діяльності: дитина спроможна виділяти предмет із ряду інших предметів, уміє тривалий час його розглядати, виявляти його якості. Найбільш виразно дітьми цього віку сприймається те, що викликає в них емоційну реакцію, тобто все яскраве, цікаве, гарне. Але, сприймаючи предмети, діти ще не вміють достатньо диференціювати та розчленовувати їх якості, не можуть зробити цілеспрямований аналіз об'єкта. Їх сприймання носить поверховий характер, вони слабо диференціюють суттєві та несуттєві ознаки об'єктів. Це негативно впливає і на процес навчання. Так, шестирічні діти змішують схожі графічні зображення (наприклад, цифри 6 і 9), допускають помилки під час виконання завдань, у яких потрібно враховувати кількісне і просторове розміщення предметів (при конструюванні, аплікації), порушують пропорції (під час малювання та ліплення).

Пізнавальна активність дитини шестирічного віку спрямована на обстеження об'єктів оточуючого середовища, що викликали в неї певну зацікавленість. Дитина досить довго може утримувати свою увагу на об'єкті (доки не зникне інтерес до нього). Якщо шестирічний малюк займається діяльністю, яка його захоплює (гра або така продуктивна діяльність як малювання, конструювання і т.п.), він може бути зосередженим на ній до двох і навіть трьох годин. Але, якщо дитину цього віку примушувати бути уважною під час діяльності, яка не цікавить її, вона відчуватиме дискомфорт, швидко буде втомлюватися, її увага переключатиметься на щось інше (бо довільна увага у шестиліток ще не досконала).

Оскільки **увага** не є спеціальною формою психічної діяльності, а певною мірою включена в будь-який психічний процес, вона удосконалюється в різних видах психічної діяльності, які правильно організовані дорослим. Утримати увагу шестирічних першокласників вчитель може завдяки словесним вказівкам та коментуванню послідовності дій учнів. Це допоможе дітям бути уважнішими.

Старший дошкільний вік є віком інтенсивного **розвитку мимовільної пам'яті**. Тому в дітей шестирічного віку мимовільне запам'ятовування, як правило, більш продуктивне порівняно з довільним. У даному віці починає формуватися й довільна пам'ять, дитина здатна засвоювати деякі прийоми запам'ятовування і відтворення. У дітей розвиваються такі види пам'яті як образна та словесно-логічна. Успішність розвитку та перебудови пам'яті залежать від правильного керівництва цим процесом з боку дорослих.

ЗМІСТ

Передмова.....	4
1. Постоловський Р.М.	5
ЧАСТИНА І. ПРОБЛЕМИ НАВЧАННЯ ТА ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.	7
2. Павелків Р.В. Молодший школяр у моральному вимірі міжособистісних відносин.....	7
3. Кіндрат В.К. Формування національної свідомості молодших школярів.....	12
4. Кочкарьова Л.Б. Громадянське виховання молодших школярів.....	17
5. Зубілевич М.І. Формування активної життєвої позиції сучасного підлітка (на прикладі скаутів).....	20
6. Хорошковська О.Н. До проблеми розвитку українського комунікативного мовлення першокласників.....	22
7. Коваль Г.П. Фонетичні знання, уміння та навички у мовно-мовленнєвому курсі початкового навчання української мови.....	24
8. Лещенко Г.П. Мовленнєва компетенція як основний компонент комунікативної україномовної компетенції школярів.....	29
9. Михасюк Т.В. Мовленнєвий розвиток молодших школярів засобами народознавства (на матеріалі народного календаря).....	33
10. Пономарьова К.І. Система лексичних вправ як засіб формування комунікативних умінь молодших школярів.....	36
11. Петрук О.М. Про застосування функціонально-комунікативного підходу під час вивчення граматичного матеріалу.....	39
12. Артемова О.І. Модель розвитку креативного мовлення молодших школярів: теоретичні та практичні аспекти.....	41
13. Шевчук Т.Б. Реалізація лінгвістичного компонента у змісті навчання української мови в початкових класах.....	45
14. Лук'яник Л.В. Етимологічний аналіз як засіб розвитку мовлення.....	48
15. Коченгіна М.В. Пропедевтика складного речення у початкових класах як складова повноцінного мовленнєвого розвитку молодших школярів.....	51
16. Захарчук З.О. Особливості навчання молодших школярів виразно читати.....	54
17. Суржук Т.Б. Диференційоване навчання на уроках читання.....	58
18. Борова В.Є. Логоказка як засіб коригування звукової культури мовлення старших дошкільників і молодших школярів.....	62
19. Маліновська Н.В. Особливості мовної підготовки дітей до школи.....	64
20. Якимчук Р.І. Корекція мовлення першокласників.....	66
21. Прищепа О.Ю. Формування графічних навичок письма у першокласників.....	68
22. Сілков В.В. Теоретико-методичні основи особистісно-зорієнтованого формування поняття числа у молодших школярів.....	70
23. Приймак О.П. Методика вивчення табличного додавання і віднімання з переходом через десяток.....	74
24. Сілкова Е.О. Передумови особистісно-зорієнтованого формування поняття числа у молодших школярів.....	79
25. Гібалова Н.В. Система вправ як засіб диференціації навчання математики в початкових класах.....	82
26. Шутяк В.Г., Шутяк Ж.В. Міжпредметні зв'язки у навчанні молодших школярів (на матеріалі уроків трудового навчання й математики).....	84
27. Шпакова В.С. Врахування вікових особливостей 6-річних першокласників в організації навчальної діяльності.....	88
28. Поніманська Т.І. Формування гуманістичних цінностей у дітей 7-го року життя.....	90
29. Петренко О.Б. Врахування гендерних особливостей молодших школярів у навчально-виховному процесі.....	92
30. Будз М.М. Дитяча музика В.Косенка в естетичному вихованні молодших школярів.....	98
31. Якимчук С.Н. Педагогічні принципи ефективного впливу музики на процес виховання.....	100
32. Рябокоть В.І. Писанкарство на уроках образотворчого мистецтва.....	102
33. Табаровець Л.М. Лінгвістичні засади навчання іноземних мов (початкова школа).....	107
34. Іванова Л.І. Літературна освіта молодших школярів у системі розвивального навчання.....	110
35. Грипич С.Н. Психолого-педагогічні умови морального виховання молодших школярів засобами дитячої літератури.....	112
ЧАСТИНА ІІ. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛЯ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ДО РОБОТИ В УМОВАХ 4-РІЧНОЇ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	117
36. Вашуленко М.С. Перспективи модернізації початкової мовної освіти.....	117
37. Гетманчук Н.О. Комунікативна спрямованість вивчення прийменників у курсі української мови вищої школи.....	122

38. Лесняк Н.В. Мовленнєва практика на заняттях образотворчого мистецтва.....	126
39. Богущ А.М. Підготовка студентів до здійснення наступності і спадкоємності дошкільної і початкової ланок у системі неперервної освіти	129
40. Воробйов А.М. Психологічні особливості пізнавальних процесів молодшого школяра	131
41. Безкоровайна О.В. Педагогічні аспекти гуманізації особистості вчителя в умовах демократизації шкільного життя.....	134
42. Литвиненко С.А. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної діяльності	136
43. Янцур М.С. Профорієнтаційна робота вчителями початкової школи.....	138
44. Михальська В.Р. До проблеми функцій вчителя початкових класів (управлінський аспект).....	142
45. Манжелій Н.М. До проблеми забезпечення наступності між дошкіллям і початковою ланкою освіти	145
46. Дичківська І.М. Інноваційна компетентність педагога як показник готовності до впровадження сучасних технологій дошкільної та початкової освіти	147
47. Ярмак Т.М. Інструментальна підготовка майбутнього вчителя музики початкової школи	150
48. Мельник Ю.С. Організація індивідуального навчання в телекомунікаційному освітньому середовищі	152
49. Байбара Т.М. Місце фахової методики у процесі формування педагогічного мислення майбутніх учителів початкових класів	155
50. Можайкіна О.С. Формування особистості неповнолітнього в контексті запобігання протиправної поведінки.....	158
51. Вербець В.В. Соціально-педагогічний моніторинг у навчально-виховному процесі	162
52. Лопухівська А.В. Особливості організації виховної роботи в сільських загальноосвітніх навчальних закладах	164
53. Присяжнюк Н.І. Навчальна домашня робота учнів початкових класів.....	167
54. Трофімчук В.М. Принцип комунікативно-особистісної організації навчальної діяльності у навчанні англійської мови на немовних факультетах.....	170
55. Дуброва А.С. Принцип новизни у комунікативному підході до оволодіння діалогічним мовленням на заняттях англійської мови	171
56. Мороз Л.В. Кушнір Н.В. Особливості перекладу на заняттях з іноземної мови немовних спеціальностей.....	174
Відомості про авторів	176

Наукове видання

Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в
закладах освіти

Збірник наукових праць

НАУКОВІ ЗАПИСКИ РІВНЕНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО ГУМАНІТАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Випуск 26

Заснований в 1996 р.

Відповідальний за підготовку збірника до видання Янцур М.С.

Редактор збірника наукових праць Коваль Г.П.

Технічний редактор Курченко Н.Б.

Комп'ютерна верстка Хомяк О.Л.

Здано до набору 24.03.2002 р. Підписано до друку 25.04.2003 р.

Формат 60x84 1/8. Папір офсетний № 1. Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.

Ум. друк. арк. 26,83. Обл. вид. арк. 27,23. Замовлення № 18/1. Тираж 100.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31

Рівненський державний гуманітарний університет, кафедра професійної педагогіки і
трудової підготовки (к. 98, тел. 22-11-18)

Віддруковано в редакційно-видавничому відділі

Рівненського державного гуманітарного університету

33028 м. Рівне, вул. С.Бандери, 12, тел. 26-48-83

О – 59 **Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 26. — Рівне: РДГУ, 2003. — 170 с.**

ISBN 966 — 7281 — 07 — 7.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем теорії педагогіки, психології, дидактики, історії педагогіки, методики навчання, виховання, розвитку, трудової та графічної підготовки і профорієнтації дітей та учнівської молоді в закладах освіти.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, вихователів, учителів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

УДК: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

ББК 74.20